

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора,
директора ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього
НАН України»

ВАСИЛЬЦІВА Тараса Григоровича

на дисертацію **КУВІКА Віталія Михайловича**

**«Стратегія управління розвитком малого та середнього бізнесу у
Карпатському регіоні»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за
спеціальністю 073 «Менеджмент»

1. Актуальність обраної теми.

У сучасних умовах трансформаційної економіки України, поглиблення децентралізаційних процесів та адаптації до викликів воєнного часу особливої ваги набуває стратегічне управління розвитком малого та середнього бізнесу (МСБ), який є важливою складовою економічної стійкості регіонів. Карпатський регіон характеризується унікальним поєднанням природного, людського та соціального капіталу, транскордонними можливостями, значним туристичним потенціалом та активністю діаспори. Водночас, регіон стикається з рядом викликів, зокрема, депопуляцією, структурною економічною нерівномірністю, нестачею інфраструктури підтримки підприємництва, обмеженим доступом до фінансування та інновацій.

У таких умовах особливо актуальним є формування ефективної стратегії управління розвитком МСБ, яка б враховувала специфіку регіону, інтегрувала інструменти сталого розвитку, застосовувала механізми міжрегіонального й міжнародного партнерства, передбачала залучення інституційної підтримки з боку держави та місцевого самоврядування. Розроблення такої стратегії є важливим кроком до посилення конкурентоспроможності місцевого бізнесу, активізації економічного потенціалу Карпатського регіону, створення нових робочих місць і забезпечення умов для інклюзивного зростання.

Відтак, дисертаційне дослідження Кувіка Віталія Михайловича має безумовну науково-практичну цінність, є актуальним та перспективним для

розвитку теорії та практики стратегічного управління розвитком малого та середнього бізнесу у Карпатському регіоні, оскільки відповідає нагальним потребам регіонального розвитку, завданням національної політики підтримки підприємництва та стратегічним орієнтирам післявоєнного відновлення України. У цілому дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 073 Менеджмент.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.

Аналіз основного змісту дисертації дає підстави стверджувати, що здобувачем правильно обрані об'єкт, предмет, мета дослідження, що дозволило чітко визначити глобальні завдання, виконати їх у повному обсязі, про що свідчать отримані результати, сформульовані висновки і рекомендації, які поетапно висвітлено в 11 наукових публікаціях автора, з яких 6 відображають основні наукові результати дисертації, 5 – апробаційного характеру.

У роботі відображено результати детального опрацювання літературних джерел 236 найменувань, зокрема 20 – іноземними мовами, що свідчить про всебічний аналіз здобувачем досліджуваної проблеми.

Дисертаційна робота Кувіка В. М. докладно й доказово розкриває вихідні науково-теоретичні положення, що визначають позицію автора. Здобувачем чітко визначено методологічну і теоретичну основи наукового пошуку та етапи дослідження, яке проводилось упродовж 2022–2025 років.

Структура роботи відзначається логічною продуманістю, збалансованістю складових частин і підпорядкована реалізації основних завдань дослідження.

3. Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Сформульовані у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та рекомендації базуються на теоретико-методологічних засадах науки менеджменту, узагальненні існуючих ідей та поглядів сучасних вітчизняних та зарубіжних учених, використанні комплексу загальнонаукових і спеціальних методів.

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації є теоретично та практично обґрунтованими. Це підтверджується достатньою кількістю (236

найменування) опрацьованих здобувачем наукових праць зарубіжних та українських дослідників з різних галузей сучасного соціально-гуманітарного знання.

Основні положення й висновки дисертаційного дослідження відповідають чинним вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до дисертаційних робіт. У дисертації було успішно реалізовано поставлену мету, що полягає в науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо формування й реалізації ефективної стратегії управління розвитком малого та середнього бізнесу в Карпатському регіоні, яка враховує специфіку його соціально-економічного, природно-ресурсного та інституційного потенціалу, а також виклики адміністративно-територіальної реформи й сучасних процесів регіонального розвитку.. Розкриттю теми дослідження та виконанню поставлених завдань зокрема сприяла логічно вибудована структура дисертації.

У цілому наукові результати, отримані в дисертації, є достовірними, науково обґрунтованими та аргументованими. Вони базуються на детальному аналізі теоретичних досліджень та практичних напрацювань. У першому розділі – «Теоретико-правові засади управління розвитком малого та середнього бізнесу» – розкрито сутність та зміст стратегії управління розвитком малого та середнього бізнесу як складової економічного зростання регіону в умовах адміністративно-територіальної реформи; вказано на організаційно-економічні особливості стратегічного управління розвитком підприємництва в регіоні; досліджено зарубіжну практику розробки стратегій управління розвитком малого та середнього бізнесу.

У другому розділі – «Аналіз системи стратегічного управління розвитком малого та середнього бізнесу у Карпатському регіоні» – проаналізовано вплив соціально-економічних чинників на формування стратегії розвитку підприємництва; здійснено оцінку економічних передумов формування малого та середнього бізнесу в регіоні; визначено сучасні тенденції та проблеми державного регулювання розвитку малого та середнього бізнесу.

У третьому розділі – «Удосконалення стратегії управління розвитком

малого та середнього бізнесу» – визначено шляхи реалізації економічних можливостей малих і середніх підприємств для підвищення економічного потенціалу регіону; сформовано пропозиції щодо використання адаптивних стратегій управління розвитком підприємств малого та середнього бізнесу; ідентифіковано вектори вдосконалення системи управління розвитком підприємництва в регіоні.

Усі наведені в дисертаційній роботі таблиці змістовні, мають пояснення та обґрунтування. Ґрунтовність наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається комплексним аналізом нормативно-правових актів та інших офіційних документів, а також застосуванням низки загальнонаукових і спеціальних методів дослідження.

Для виконання поставлених завдань дослідження використано загальнонаукові та спеціально-наукові методи: аналізу й синтезу – для деталізації й здійснення характеристики об’єкта дослідження; узагальнення – для обґрунтування теоретико-методологічних основ управління розвитком підприємницької діяльності; порівняльний метод і систематизація – для розкриття змістового наповнення ключових понять досліджуваної теми; системний підхід – для комплексного, цілісного й взаємопов’язаного розгляду всіх складових, які впливають на формування та реалізацію стратегії МСБ в регіональному контексті, що дозволяє врахувати не лише економічні, а й соціальні, інституційні, екологічні й просторові чинники; методи прогнозування й екстраполяції – для дослідження і врахування впливу модернізованого варіанту стратегії управління розвитком малого та середнього бізнесу на динаміку соціально-економічного зростання; метод логічної конкретизації – для теоретичного узагальнення й формулювання висновків, пропозицій і практичних рекомендацій; метод моделювання – для розроблення альтернативних сценаріїв управління економічним потенціалом регіону.

Інформаційну та емпіричну базу дослідження становили нормативні документи органів державної та регіональної влади, статистичні й соціологічні дані, матеріали, опубліковані в періодичних виданнях та мережі Інтернет. Об’єкт (процес формування та реалізації стратегії управління розвитком малого та середнього

бізнесу у Карпатському регіоні) і предмет (теоретико-методологічні та практичні засади вдосконалення стратегії управління розвитком малого та середнього бізнесу у Карпатському регіоні) дослідження відповідають заявленій темі.

Поставлені дисертантом завдання розкривають мету дослідження. У роботі наведено дані щодо апробації результатів на науково-практичних конференціях та впровадження методичних розробок автора у практичну діяльність Департаменту економічного та регіонального розвитку Закарпатської ОВА, Стрийської міської ради, Регіонального відділення Українського союзу промисловців та підприємців в Закарпатській області, Товариства з обмеженою відповідальністю «ПРЕВЕНШН», Карпатського Університету імені Августина Волошина. Теоретико-методологічною основою дисертаційного дослідження стали фундаментальні положення теорії менеджменту, відповідні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. Нормативну основу дисертаційної роботи складають закони України і підзаконні акти. Емпіричну базу дослідження становлять дані соціологічних та експертних опитувань. Дисертаційну роботу посилює значне використання іноземних джерел.

4. Наукова новизна результатів і достовірність наукових положень дисертаційної роботи.

Дисертантом на основі детального вивчення літературних джерел:

уперше: розроблено науково обґрунтовану типологію альтернативних сценаріїв розвитку механізму державного управління економічним потенціалом Карпатського регіону (стимулюючого, жорсткого та м'якого), що враховують специфіку соціально-економічних процесів регіону і використовують концепцію evidence-based policy (EBP – політика, що ґрунтується на доказах). Практична цінність розробленої типології визначається можливістю адаптації запропонованих сценаріїв до реальних умов функціонування економіки Карпатського регіону, зокрема під час відновлення територій після криз (демографічна депресія, екологічні ризики). Розроблені програмні моделі можуть бути використані як основа для регіональних стратегій, місцевих програм підтримки МСП, політик зеленого переходу. Інструментальна цінність

проявляється у впровадженні структурованого підходу до формування політик за моделлю ЕВР, що дає змогу підвищити результативність і підзвітність прийняття рішень на регіональному рівні, забезпечити моніторинг та коригування політики на основі кількісних і якісних індикаторів. Соціальна цінність полягає у формуванні механізмів підтримки локальних ініціатив, зміцнення соціальної згуртованості та залучення населення до процесів регіонального розвитку;

удосконалено:

науково-прикладний підхід до вибору об'єкта імплементації кращих практик для покращення управління розвитком МСБ, зокрема: посилення інституційної підтримки (Великобританія, Німеччина, США); створення сприятливих умов для відкриття та розвитку бізнесу (Великобританія, Німеччина); розвиток підприємницької культури серед молоді (Німеччина); фінансове стимулювання та підтримка експорту (Італія, Польща, США); інноваційний розвиток та підтримка науково-дослідних проектів (Німеччина, Японія); регіональний розвиток та зменшення економічних диспропорцій (Іспанія, Польща, Фінляндія); зменшення адміністративного навантаження (Італія); адаптація системи підтримки до умов діджиталізації (Японія). Використання цього підходу ціннісно і змістовно наповнить як процес управління розвитком МСБ в Україні і її регіонах, так і його результати;

процес оцінювання економічних передумов формування та розвитку МСБ у Карпатському регіоні в контексті забезпечення його комплексності шляхом: систематизації економічних передумов розвитку МСБ з урахуванням сучасного безпекового контексту, трансформацій ринку праці, змін структури зайнятості, впливу релокації підприємств і внутрішньої міграції населення; використання методичного підходу до оцінювання економічного середовища формування МСБ, що базується на аналізі таких ключових чинників як: наявність підприємницької ініціативи, доступ до фінансових ресурсів, інфраструктурні можливості, інституційна підтримка та інноваційна активність; врахування адаптаційного потенціалу МСБ в умовах гібридних загроз та економічної нестабільності, що відкриває можливості для формування регіонально-

орієнтованих стратегій на основі локальних переваг та активізації бізнесу в нових нішах (зелені технології, крафтове виробництво, соціальне підприємництво);

стратегічний підхід до управління розвитком підприємств МСП через формування комплексу адаптивних стратегій (гнучка диверсифікація, цифрова трансформація, антикризова адаптація, партнерська кооперація, інноваційно-інвестиційна стратегія, локалізація, адаптивне лідерство), які особливо необхідні в умовах динамічного зовнішнього середовища, асиметрій у розвитку областей Карпатського регіону, недосконалості управлінських інструментів, потреби забезпечення сталого розвитку. Цінність цих адаптивних стратегій полягає у: здатності гнучко реагувати на зовнішні виклики; комплексній орієнтації не лише на виживання, але й на забезпечення інноваційності та конкурентоспроможності в умовах економічної нестабільності через прийняття управлінських рішень;

набули подальшого розвитку: системна адаптація методології SWOT-аналізу до оцінки сучасного стану та перспектив функціонування МСБ в умовах Карпатського регіону України, що дозволило: обґрунтувати ключові напрямки стратегічного реагування на актуальні виклики регіонального розвитку; запропонувати практичні орієнтири для зміни стратегій розвитку МСБ у регіоні (цифрової трансформації; інфраструктурного оновлення; формування кластерних бізнес-моделей; розвитку соціального підприємництва в межах територіальних громад); сформулювати емпіричну базу, що може бути використана органами місцевого самоврядування, агенціями регіонального розвитку, бізнес-асоціаціями для обґрунтування стратегій підтримки підприємництва в гірських регіонах України.

5. Значущість результатів дослідження для науки й практики та можливі шляхи їх використання.

Значення одержаних результатів для науки визначається тим, що наукові здобутки автора складають основу для подальших наукових досліджень обраної проблематики, зокрема у напрямі реалізації наданих Кувіком В. М. пропозицій щодо вибору об'єкта імплементації кращих практик для покращення управління

розвитком МСБ.

6. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що проведена апробація результатів дослідження; теоретичні положення, висновки та рекомендації, розроблені автором і запропоновані у дисертації, можуть бути використані для удосконалення стратегії управління розвитком малого та середнього бізнесу.

Наукові висновки та теоретичні положення дисертаційної роботи фактично доведені до рівня конкретних пропозицій і практичних рекомендацій для використання в галузі менеджменту. Зокрема, результати дослідження були використані в практичній діяльності. Отримані результати можуть бути використані для подальших науково-дослідних розробок теоретико-методологічних питань, пов'язаних із управлінням розвитком малого та середнього бізнесу.

7. Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях.

Обґрунтованість та достовірність положень, рекомендацій, висновків, дисертаційної роботи підтверджуються їх апробацією на всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях, конгресах, форумах, а також публікацією наукових праць у фахових виданнях за темою дисертації. У них достатньо повно відображені результати дисертаційного дослідження.

Основні положення дисертації Кувіка Віталія Михайловича достатньо повно висвітлені в 11 наукових та науково-методичних працях (у тому числі 9 одноосібних), з них: 6 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань, 5 праць, які засвідчують апробацію результатів дисертації. Опубліковані автором праці написані на високому науковому рівні та відповідають встановленим вимогам.

8. Зауваження щодо змісту дисертації.

В цілому, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертантом результатів, слід відмітити ряд дискусійних положень і зауважень

до змісту роботи.

1. У параграфі 1.1 дисертації розкрито сутність і зміст стратегічного управління розвитком МСБ через призму категорій «стратегія», «розвиток підприємства», «стратегія розвитку підприємства», «стратегічне управління», «стратегія управління розвитком малого та середнього бізнесу регіону». Однак, доцільно було диференціювати аспекти стратегічного управління на різних рівнях: мікро- та регіональному. Зокрема, при стратегуванні розвитку малих і середніх підприємств чи суб'єктів господарювання краще оперувати терміном «стратегічне управління розвитком суб'єктів МСБ», тоді як підприємництво на загал – це сектор економіки регіону, утворений сукупністю його представників – суб'єктів малого і середнього бізнесу.

2. Перший розділ дослідження набув би вищого рівня теоретико-методичної значимості за умови додаткового розкриття специфіки стратегічного управління розвитком окремо малих та середніх суб'єктів господарювання (з огляду на їх достатньо значимі інституційні відмінності), а також різних видів економічної діяльності, до прикладу, виробничої, торговельної, сфери послуг.

3. Дані матриці SWOT-аналізу сучасного стану й перспектив функціонування МСБ в Карпатському регіоні (табл. 2.4) не в повній мірі відображають регіональну специфіку. Порівняльні таблиці по кожній із 4-х областей посилили б роботу.

4. У другому розділі роботи достатньо комплексно представлено результати аналізу соціально-економічних чинників, передумов розвитку малого і середнього бізнесу в Карпатському регіоні України, а також сучасних тенденцій і проблем державного регулювання в цій сфері. Однак, потрібно було окремим блоком виділити та представити недоліки, вади і слабкі місця чинної на сьогодні системи стратегування розвитку МСБ, притому показати яких успіхів і яких прорахунків було досягнуто у тій чи іншій області Карпатського регіону України, а також в низці громад регіону.

5. На рис. 3.1. автор наводить структурно-логічну схему механізму державного управління економічним потенціалом регіону в контексті активізації інноваційного підприємництва. Розробка включає механізми державного

управління, сценарії розвитку, фактори впливу, напрями розвитку державного управління економічним потенціалом регіону, шляхи формування стратегічних переваг і так далі, тобто певний спектр аспектів стратегії управління розвитком об'єкта; в даному випадку – малого і середнього бізнесу. Водночас, прикладну значимість дослідження могли б доповнити напрацювання, пов'язані з розробкою проєктів стратегій з їх класичними елементами: мета, стратегічні та операційні цілі, альтернативи, завдання, заходи стратегії, методика моніторингу і т. д.

6. Як показують результати численних досліджень та експертних опитувань представників сектора МСБ, однією з найбільших перешкод реалізації стратегій розвитку суб'єктів підприємництва в Україні та в Карпатському регіоні зокрема є складність залучення і висока вартість інвестицій та фінансового забезпечення. Відтак, доречно було обґрунтувати шляхи і форми залучення фінансово-інвестиційного ресурсу, необхідного для реалізації напрацьованих автором стратегій.

Загалом подані зауваження не впливають на цінність дослідження, яке виконане на достатньо високому науковому рівні. Дисертація виконана українською мовою, оформлена у повній відповідності з нормами і правилами, є завершеною науково-дослідною роботою. Відзначені вище дискусійні моменти недоліки і неточності не знижують наукову новизну та достовірність отриманих результатів автора і не впливають на загальну високу позитивну оцінку роботи.

9. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Віталія Михайловича Кувіка **«Стратегія управління розвитком малого та середнього бізнесу у Карпатському регіоні»** є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке містить нові положення та науково обґрунтовані результати, що розв'язують важливе науково-практичне завдання.

Проведене дослідження забезпечило досягнення поставленої мети та завдань, а апробація та використання результатів дослідження підтвердили їх достовірність та обґрунтованість.

Зазначена робота за своїм змістом, науковою і практичною значущістю, відповідає вимогам п. 9, 10, 11, 12 Постанови КМУ від 06.03.2019 р. № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», є завершеним і самостійним дослідженням, а її автор – Віталій Михайлович Кувік – заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 073 Менеджмент.

Офіційний опонент,

доктор економічних наук, професор,

директор Державної установи «Інститут

регіональних досліджень

імені М.І. Долішнього НАН України»

Тарас ВАСИЛЬЦІВ